

Дудко І.Д.

**Національні інтереси США у постбіполярному світі. - К.: КНЕУ, 2003.
- 208 с.**

Тема, яку досліджує авторка монографії, не є надто новою, але лише зараз набула вигляду цілісного дослідження. Вивчення сутності національних інтересів США є дуже актуальним для наукового аналізу сучасної міжнародної політики й має неабияке значення насамперед для України, адже реалізація українських національних інтересів потребує обов'язкового врахування національних інтересів США: з огляду на окреслені геополітичні орієнтації нашої держави Сполучені Штати виступають тим партнером, від якого певною мірою залежатиме майбутній розвиток України на світовому просторі. Слід особливо наголосити на тому, що книга І.Д. Дудко є українською науковою розробкою, де багато уваги приділено аналізу американо-українських відносин і водночас висвітлено позицію нашої держави в сучасному світі.

Звертаючись до аналізу національних інтересів США, українська дослідниця детально розглядає теоретичний аспект проблеми, простежує процес формування й еволюції концептуальних засад національного інтересу в американській політичній науці. Варто підкреслити, що в монографії представлено

наукову оцінку деяких американських концепцій національного інтересу, виявлено їхню роль в опрацюванні зовнішньополітичних орієнтирів країни, проаналізовано теоретичні підходи таких відомих американських дослідників, як Г.Моргентау, А.Джордж, А.Волферз, Дж.Розенау, Р.Арон, Ч.Біард, Дж.Кеннан, М.Нінчич.

Окремий розділ присвячено аналізу американської політичної думки щодо структурних компонентів та ідейних засад процесу формування національних інтересів США. Авторка передусім вирізняє й характеризує низку джерел (зовнішніх, суспільних, урядових, посадових, індивідуальних) як важливих компонентів процесу формування зовнішньополітичного курсу Сполучених Штатів. Наголошується на тому, що внутрішня складність, як і певна суперечливість структурних компонентів процесу формування зовнішньої політики США, об'єктивно зумовлюють проблему їхньої багатосторонньої взаємодії в процесі прийняття остаточних рішень (с. 36). Авторка довела, що зовнішня політика США має складну структуру впливів і кожен із її компонентів, навіть із урахуванням самостійного змісту, тісно переплетений із іншими, що забезпечує послідовність певних орієнтирів зовнішньополітичного курсу США.

Певну увагу приділено з'ясуванню традиційності американських зовнішньополітичних орієнтирів і ідейним засадам функціонування тих структурних компонентів, що мають соціальну спрямованість і при цьому впливають на процес окреслення національних інтересів країни. На думку І.Д.Дудко, ідейні засади виступають об'єднуючою платформою впливів урядової бюрократії на чолі з президентом або різних груп інтересів чи суспільства в цілому на процес опрацювання зовнішньополітичного курсу, що за умов суперечливості або навіть контрдії структурних компонентів у системі зовнішньої політики дає можливість уніфікувати їхні інтереси як передумови визначення загальнонаціональних цінностей та формування на цій основі певних зовнішньополітичних орієнтирів (с. 37).

Цікавим виглядає проведений авторкою аналіз наукових розробок щодо ідей та національних інтересів, представлених раціоналістичною (Дж.Оделл, К.Сіккінк, Дж. Голдстейн, Р.Кеогейн, Т.Райс-Каппен, Т.Пурвіс, А.Гант) та конструктивістською (Дж.Фіске, М.Лаффей, Дж.Вельдес, А.Ескобар) школами американської політичної думки. І.Д.Дудко виявляє різноплановість їхніх підходів до аналізу та подання проблеми, різноманітність поглядів на шляхи формування ідей і на ідейні засади національних інтересів Сполучених Штатів.

З'ясування теоретичних аспектів із їхньою практичною реалізацією представлено розділом "Зовнішньополітична практика та національні інтереси США: історичні витоки сучасних тенденцій" (с. 45-66). Авторка детально розглядає ізоляціонізм та глобалізм як дві важливі зовнішньополітичні стратегії США, що були провідними на різних етапах формування американської нації. Наголос зроблено на аналізі неоглобалістських орієнтацій американської зовнішньої політики. Переконаливо доведено роль доктрини Монро у формуванні та реалізації зовнішньополітичних курсів за конкретних історичних умов, показано панамериканську спрямованість "14 пунктів" В.Вільсона та антикомуністичну спрямованість доктрини Трумена.

За авторським прогнозом, глобалістські тенденції зовнішньої політики США й надалі чітко виявлятимуться в системі міжнародних відносин (с. 66). Водночас дослідниця відзначає суттєві еволюційні зміни американського глобалізму, що за умов однополярності світу набуває рис відвертого нав'язування світові думки Сполучених Штатів.

Говорячи про світоглядні позиції в системі формування національних інтересів США (с. 67-81), І.Д.Дудко зазначає, що сучасний американський консерватизм і сучасний американський лібералізм різняться розробкою шляхів досягнення певних внутрішньо- та зовнішньополітичних орієнтирів, утворюючи при цьому сталі традиції політичної діяльності американських адміністрацій як у межах країни, так і на міжнародній арені. Особливе місце посідає тенденція щодо лідерства країни в міжнародних справах, пристосування міжнародного середовища до внутрішніх потреб розвитку суспільства й, насамперед, його подальшого економічного прогресу, утвердження американських засад життя у світовому масштабі. Світоглядні позиції суспільства виступають як ідеологічні засади зовнішньополітичного курсу, забезпечуючи не лише його наступність, а й зв'язок із утвердженими ціннісними орієнтирами американської нації.

Сформовані в умовах постбіполярного світу доктрини забезпечення національних інтересів США базуються на ідеї лідерства, яка є провідною у визначенні зовнішньополітичних орієнтирів держави. Це показано в окремому розділі монографії, де І.Д.Дудко представила критичний аналіз сучасних доктрин і підходів, розроблених після розпаду СРСР та краху соціалістичного табору. У цьому зв'язку проаналізовано розробки таких сучасних американських аналітиків, як Дж.Чейс, А.Тонелсон, Д.Гордон, Р.Гантер, Дж.С.Ні, Р.Д.Шульзінгер, З.М.Халізад, Д.Гендріксон, Р.Такер, С.Амброуз, П.Рапкін. Відтак ідея світового лідерства та неоглобалістські підходи в політичній риторичі зумовлені статусом США як єдиної суперпотуги, що, зберігаючи абсолютну першість у системі світових політичних, економічних та мілітарних відносин, здатна накидати іншим країнам своє бачення світового устрою.

Наголошуючи на ролі СНД як важливого геополітичного регіону для реалізації національних інтересів США, І.Д.Дудко зосереджується на трьох проблемах: по-перше, - це політика США щодо кризових ситуацій у країнах СНД; по-друге, - це проблеми національної безпеки США з урахуванням країн СНД; і, нарешті, - проблема підтримки нових демократій на теренах СНД як складова національних інтересів США.

Залучення Сполучених Штатів до кризових ситуацій 1990-х рр., що сприймалися ними як загрозливі для власних національних інтересів, продемонструвало їхню готовність застосування сили щодо конфліктогенних регіонів. Це зумовлено концептуальними позиціями "Стратегії національної безпеки на нове століття" (1998 р.), що не залишилося поза увагою авторки монографії. У цьому зв'язку дослідниця намагається визначити, в якому вигляді може виявити себе кризова дипломатія з боку США на теренах СНД у разі виникнення й загострення кризової ситуації. Для цього І.Д.Дудко аналізує низку проблем, зумовлених двома напрямками дослідження: по-перше, - з'ясуванням певної традиційності підходів США в межах кризової стратегії при розв'язанні проблем інших країн; по-друге, - виявленням можливої специфіки формування кризової дипломатії США щодо конфліктних ситуацій у пострадянських країнах із урахуванням як певних тенденцій міжнародних відносин постбіполярного світу, так і особливостей забезпечення країнами СНД своєї внутрішньої стабільності та зовнішньої безпеки. Водночас проаналізовано ситуацію, в якій опинилася Україна, її проміжне геополітичне становище між Заходом, Росією та іншими країнами пострадянського простору.

Загалом дослідниця доходить висновку, що визрівання кризових ситуацій на терені колишнього СРСР не спричинятиме тенденції до їхнього врегу-

лювання силовими методами з боку Заходу, у тому числі США (с. 133). Щодо України, то реакція США на визрівання в ній кризової ситуації, навіть адекватної дестабілізації її політичної системи, обмежуватиметься словесним зауваженням на адресу тих сил, які інспіруватимуть цю ситуацію (с. 136).

І.Д.Дудко окремо розглянула проблему взаємозв'язку національної безпеки США та країн СНД. Підкреслено, що взаємодія Сполучених Штатів і країн СНД стосовно вирішення найгостріших проблем сучасного світового розвитку є передумовою їх розв'язання як на трансатлантичному, так і на світовому рівнях. Це є важливою передумовою досягнення стабільності та миру на євроатлантичному просторі. Протягом постбіполярного часу, підкреслює дослідниця, досягнення консенсусу між США та країнами СНД у сфері стримування ядерного озброєння та розв'язання багатьох інших проблем переважно означене політичною платформою Сполучених Штатів, що виявили здатність у ролі єдиної суперпотуги здійснювати реальне керівництво сучасними політичними процесами.

Водночас Сполучені Штати Америки визначають підтримку нових демократій як один зі своїх зовнішньополітичних орієнтирів. У цьому сенсі, як показує дослідниця, економічна допомога новим демократіям відповідає економічним інтересам США й забезпечує тенденції стабільної взаємодії держав, що посідає особливе місце серед ціннісних орієнтирів американської зовнішньої політики. Незалежна Україна, поряд із суттєвою економічною допомогою, отримує й помітну політичну підтримку з боку Сполучених Штатів. Показовим є те, що 1994 рік проголосив роком України саме американський президент Б.Клінтон.

Головними ж положеннями політики США щодо пострадянських республік залишаються тези, окреслені ще в грудні 1991 р. тодішнім держсекретарем США Дж.Бейкером у його промові в Принстонському університеті (с. 174). Доцільно зазначити, що за часів президентства Б.Клінтона політику американської адміністрації щодо пострадянського простору почали визначати диференційовані підходи. Відтак незалежна Україна посідає особливе місце в системі східноєвропейських орієнтацій США. Ідея всебічної підтримки України активно експлуатується Сполученими Штатами. Вона має слугувати утвердженню демократичних тенденцій розвитку на пострадянському просторі, стабілізації відносин Росії з іншими пострадянськими країнами, запобіганню процесу відродження імперії. Це підтверджує й офіційний візит К.Райс у липні 2002 р., під час якого радник президента США з питань національної безпеки неодноразово наголошувала на "особливій ролі України" в зміцненні стабільності та безпеки Європейського континенту.

При написанні монографії дослідниця опрацювала велику кількість англійських джерел, багато з яких залишалися поза увагою вітчизняних експертів. Сподіваємося на дальшу плідну працю авторки та її цікаві наукові знахідки.

Книга І.Д.Дудко є чудовим подарунком для української науки й освіти з нагоди 100-річчя Київського національного економічного університету, де авторка викладає майже двадцять років. Монографія розрахована на фахівців із проблем міжнародних відносин, викладачів відповідних дисциплін, студентів та широке коло читачів.

Н.Л.ЯКОВЕНКО (КИЇВ)